

PATRIMONI
MONUMENTAL
DE CATALUNYA

DE LA PREHISTÒRIA
A L'EDAT MITJANA

Enciclopèdia Catalana

DIRECCIÓ EDITORIAL

Francesc Boada

EDICIÓ

Xavier de Juan

CORRECCIÓ

Àngels Ferrand i Aranda

Núria Riera

Mercè Robert i Andreu

Olga Vidal i Jiménez

DISSENY GRÀFIC**I MAQUETACIÓ**

Azcunce / Ventura

IL·LUSTRACIÓ

Xavier de Juan

Mariona Rovira

PRODUCCIÓ

Lluís Huguet i Flo

Pau Bosch i Pérez

**DIRECCIÓ DE LA SÈRIE
PATRIMONI DE CATALUNYA**

Jesús Giralt i Radigales

DIRECCIÓ DEL VOLUM

Miquel Molist Montaña (Prehistòria)

Antoni Pladevall i Font (Món romànic i gòtic)

Isabel Rodà de Llanza (Món antic)

AUTORS

Joan Albert Adell

David Asensio

Maria Carme Belarte

Antoni Carreras Casanovas

Teresa Font

Pere Freixas i Camps

Gemma Garcia i Llinares

Josep M. Gasol i Almendros

Josep Giralt

Marc Guàrdia

Josep Guitart

Emili Junyent

Mercè López Fort

Albert López Mullor

Josep M. Macias

Aurora Martín

Imma Mestres

Ramon Miravall

Miquel Molist

Núria Molist

Helena Morán Fernández

Josep M. Nolla

Pepita Padrós

Antoni Pladevall i Font

Enriqueta Pons

Marta Prevosti

Jordi Principal

Anna M. Puig

Carles Puigferrat i Oliva

Lluïsa Ramos

Josep Anton Remolà

Teresa Reyes

Isabel Rodà de Llanza

Esther Rodrigo

Josep Maria Sans Travé

Marta Santos

Josep Maria Vila

Primera edició: abril del 2014

© 2014 Enciclopèdia Catalana, SAU
Josep Pla, 95 – 08019 Barcelona
gransobres@grec.cat
www.enciclopedia-catalana.cat

© fotografies: els autors.
Portadelles: Age-MMImages (pàgina 36);
Rafael López-Monné (pàgina 10);
Ramon Manent (pàgines 90 i 172).

Fotomecànica: Marquès, SL

Impressió i enquadernació: Tallers Gràfics Soler – Esplugues de Llobregat

ISBN obra completa: 978-84-412-1955-7

ISBN volum 1: 978-84-412-1957-1

Dipòsit Legal: B-3834-2014

Qualsevol mena de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra resta rigorosament prohibida i estarà sotmesa a les sancions establertes per la llei. L'editor faculta el CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) perquè n'autoritzi la fotocòpia o l'escaneig d'algun fragment a les persones que hi estiguin interessades.

TÀRRACO

CIUTAT ROMANA

Tàrraco va ser la capital de la *prouincia Hispania Citerior*, la més extensa de tot l'imperi Romà. Amb una superfície de gairebé 90 ha, va ser una gran metròpoli portuària oberta a la mar Mediterrània. L'arqueologia ens mostra les restes d'una gran urbs de residència i d'oci, però també de convivència i de promoció social o de productivitat, d'intercanvi i de consum, i de fet no podem parlar d'una ciutat, sinó de diverses que es van superposar, modificant-se o destruint-se, entre el 218 aC i el 713 dC.

Els precedents de Tàrraco es remunten a la Kesse ibèrica (s. VI aC). Roma hi va establir l'any 218 un campament amb la voluntat de tallar el subministrament a les tropes d'Anníbal que acabaven de travessar els Alps en el marc de la segona guerra Púnica. Un cop derrotada Cartago, Tàrraco es va convertir en el port d'entrada de Roma cap a la península Ibèrica. Ben aviat el campament militar, delimitat per les primeres muralles edificades fora

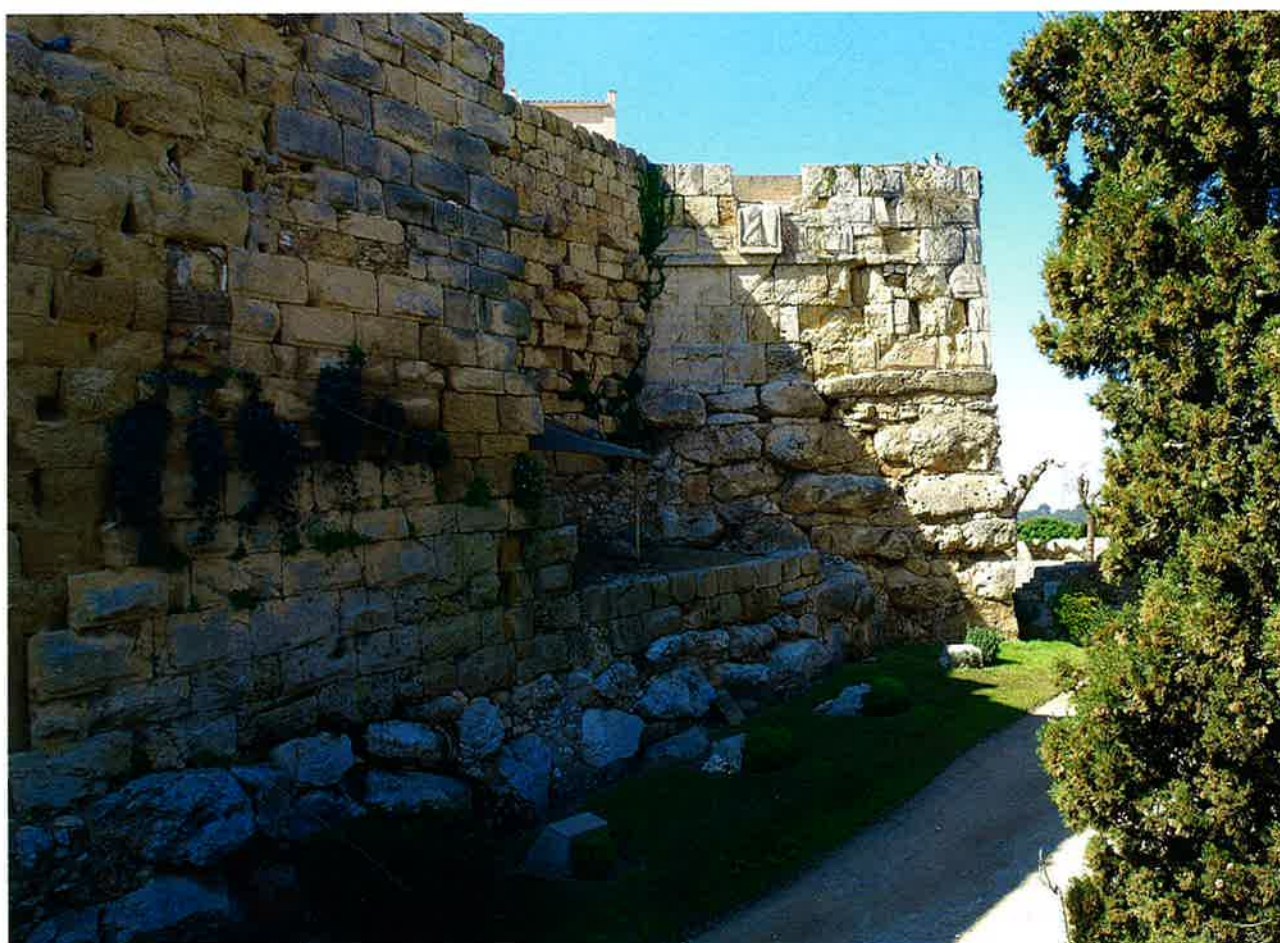

la península Itàlica, va derivar en una pròspera comunitat que, a mesura que la conquesta avançava Península endins, adoptava les formes d'una ciutat itàlica i feia desaparèixer tot vestigi de la

cultura ibèrica. Cap a l'any 100 la ciutat ja disposava d'un fòrum i un temple de culte, però també havia construït nombroses cisternes, un aqüeducte subterrani i una extensa xarxa de

Fragment d'escut decoratiu del pòrtic del temple de culte imperial, amb representació sincrètica del déu Júpiter Ammó.

J. M. MACIAS

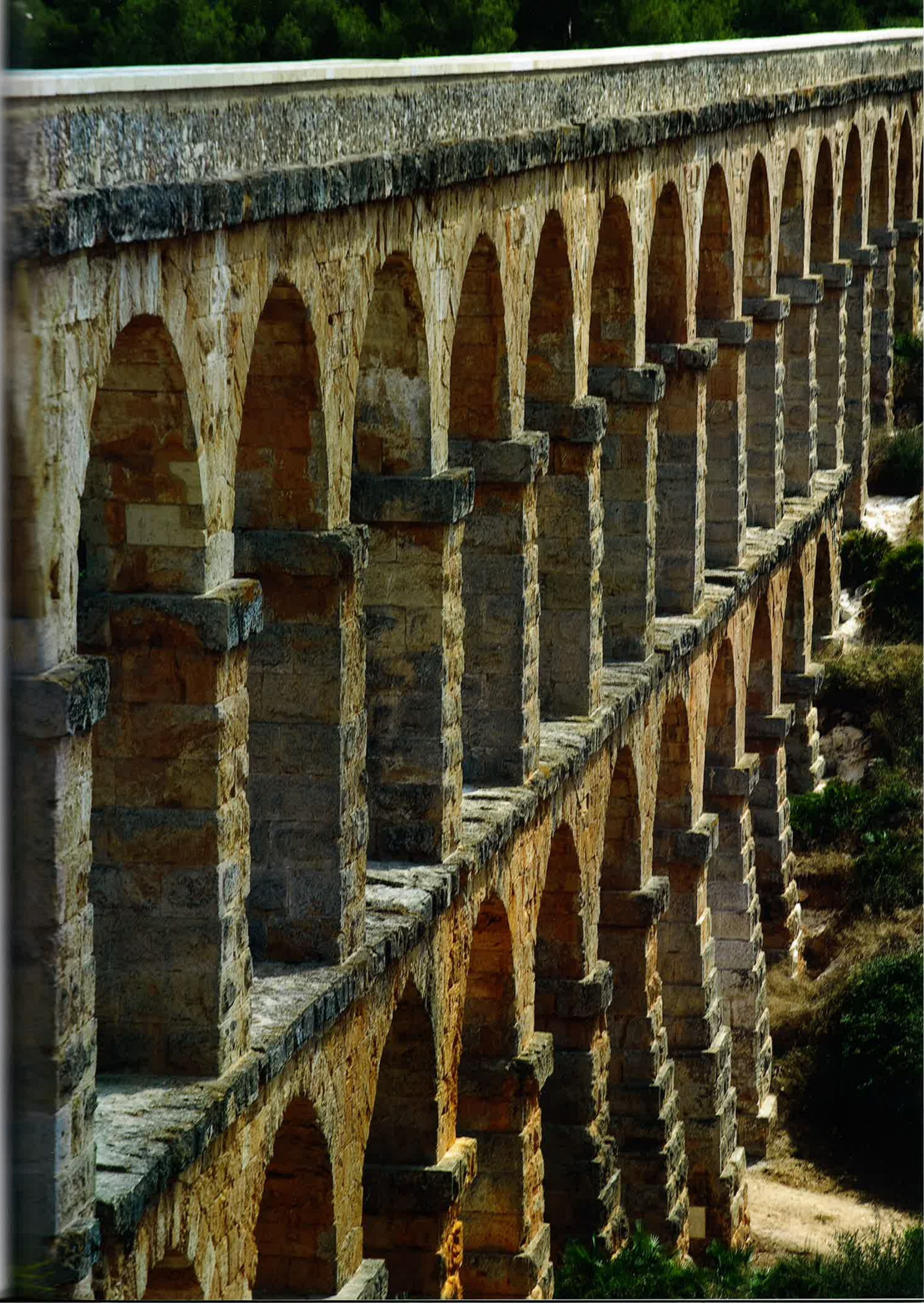

Detall de les muralles i de la torre de Minerva, al mur de la qual es pot observar un relleu d'aquesta deessa que suposa l'escultura romana més antiga de la península Ibèrica.

J. M. MACIAS

L'aqüeducte de les Ferreres, conegut popularment com el pont del Diable, abastava la ciutat de l'aigua del Francolí. Se'n conserva en molt bon estat un tram de 200 metres.

RAMON MANENT

Coberta
musivària de
la sepultura
d'Optimus,
potser un bisbe
del s. v, amb el
text reconstruït.
Va ser trobada
en la necròpolis
paleocristiana.

R. MUÑOZ

Sector reconstruït
de l'amfiteatre
de Tarragona.
Aquest edifici
va ser aixecat a
començament
del s. II.

RAFAEL LÓPEZ-MONNÉ

carrers i clavegueres. Juli Cèsar va convertir-la en colònia romana, i entre els anys 27 i 25 aC l'emperador August hi va romandre; Tàrraco va ser durant aquest període la capital efectiva de l'Imperi. August va reformar l'administració i la ciutat va esdevenir capital provincial i va relançar el seu rol polític i econòmic durant els segles I i II de la nostra era. A més, va créixer fora muralles, i es van ampliar l'àrea portuària i l'antic fòrum municipal, al qual es va afegir una extensa basílica jurídica i una nova àrea lúdica al voltant del teatre. Aquest últim es va construir aprofitant els escarpats de la badia natural, i encara ara conserva part de la graderia i el basament de l'escenari. També es van traçar nous aqüeductes i una nova xarxa viària, i van proliferar els conjunts termals.

L'any 15 dC es va iniciar la construcció d'un gran temple en honor d'August que ara sabem que s'alçava sota la catedral gòtica. La part alta de la ciutat va iniciar un procés de monumentalització que va finalitzar amb la construcció del fòrum provincial al final del segle I, embrió de la posterior ciutat medieval i de l'actual centre històric. Es tracta, potser, de l'obra urbanística de més envergadura de tot Hispània, amb una extensió de 12 ha. El complex s'estructurava en tres terrasses, la superior de les quals va ser ocupada pel recinte de culte a l'emperador, seguint el model del fòrum d'August de Roma, amb una importació massiva de marbre itàlic de Luni-Carrara per als elements arquitectònics.

Als peus del recinte sagrat es trobava l'anomenada plaça de la Representació del fòrum de la província. Probablement és la segona plaça més gran de l'Imperi, i feia prop de 175 m d'ample per 318 m de llarg. El gran complex provincial va concloure al final del segle I dC amb el circ, on finalitzaven les cerimònies imperials i tenien lloc les curses de carros, d'ampli seguiment social.

L'amfiteatre, de principi del segle II dC, va completar l'oferta d'espectacles de massa de

EL LLEGAT PATRIMONIAL DE TÀRRACO ha permès que la ciutat estigui inclosa, des de l'any 2000, en la llista del Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO. Poques ciutats de la Mediterrània occidental mantenen tan present l'empremta del seu passat, recordat anualment a les jornades internacionals de reconstrucció històrica Tarraco Viva.

la capital. La seva construcció s'associa a un flamen –sacerdot del culte imperial–, i sabem que va ser restaurat al segle III per l'emperador Heliogàbal. Es va erigir al costat del mar aprofitant el vessant del turó per retallar, en part, les grades, i conserva íntegrament l'arena i les *fossae*, més part de la graderia. L'any 259 va tenir lloc el martiri del bisbe Fructuós i els diàques Auguri i Eulogi. La seva imatge actual és fruit d'una intensa restauració del segle XX.

Si l'arquitectura pública reflecteix com els jocs i les cerimònies polítiques i religioses formaven part de l'expressivitat col·lectiva de la societat de Tàrraco, les termes manifesten un lleure més quotidià no exempt d'importància. Fins a l'actualitat, s'han documentat aproximadament 18 conjunts termals de diferents èpoques. Uns eren privats i d'altres públics, d'entre els quals destaquem el gran conjunt públic de l'àrea portuària en ús durant els segles III i V, potser la darrera gran obra monumental de la ciutat. Cal entendre que els edificis de lleure de Tàrraco no eren destinats exclusivament als seus habitants, sinó també a tots aquells que la visitaven, fos per motius econòmics o pel reclam de les cerimònies i espectacles que s'hi celebraven.

Interior de la gran volta de fonamentació, de prop de 100 m de longitud, pertanyent a un gran complex

monumental anterior a la construcció, en el mateix indret, del circ aixecat al final del s. I.

RAFAEL LÓPEZ-MONNÉ

L'arc de Berà
va ser aixecat
just sobre la
Via Augusta
per disposició
testamentària
de Luci Licini
Sura, membre
d'una important

família assentada
a Tàrraco i
avantpassat del
senador homònim
que, amb
l'emperador Trajà,
va ser tres cops
cònsol de l'Imperi.

RAFAEL LÓPEZ-MONNÉ

A TÀRRACO ES TROBA LA PRIMERA MURALLA ROMANA fora d'Itàlia, la inscripció i l'escultura romanes més antigues de la península Ibèrica, i, a l'amfiteatre, una de les inscripcions més llargues del món clàssic. Tàrraco és la ciutat d'Hispania que ha proporcionat més inscripcions: més de 1.400 textos que en reflecteixen la història i la societat.

D'altra banda, la ciutat no es pot entendre sense un territori ple de vil·les agrícoles, on es generava riquesa i queviures per a la ciutat, i d'infraestructures vitals com les vies, les pedres o les conduccions d'aigua. Les vil·les constituïen la unitat bàsica d'explotació i de residència rural, i el seu emplaçament era determinat pels recursos naturals. En aquest context, destaquen les vil·les dels Munts a Altafulla, Centelles a Constantí i la Llosa a Cambrils com els espais més ben museïtzats fins a l'actualitat. El poblament agrícola s'estructurava a partir de *viae* que permetien la circulació de persones i mercaderies d'acord amb dos eixos principals: una via costanera i una altra que comunicava Tàrraco amb Ilerda i l'interior peninsular.

Les vies constituïen també un *aparador social* dels habitants més rellevants del territori.

Així, per exemple, l'anomenada torre dels Escipions és, en realitat, un monument funerari turriforme del segle I dC construït per un ric propietari agrícola just al costat de la Via Augusta, per tal que el vianant pogués contemplar els relleus, avui molt degradats, dels dos personatges que presumptament hi havia enterrats. La capacitat d'atracció de la via també va originar l'emplaçament de l'anomenat arc de Berà, a 20 km aproximadament de Tarragona i al municipi que avui li dona nom. Superposat a la Via Augusta, per la decoració i la inscripció commemorativa, ha estat datat en època augustal. El perquè de l'obra és incert i tant podria respondre a un límit territorial com a la commemoració de la reforma d'aquesta via o una de les primeres ofrenes a un incipient culte a l'emperador August.

A l'entorn de Tàrraco es troben nombroses pedreres emprades fonamentalment per a les construccions de la ciutat, però també per a algunes de les grans obres del territori. La més important és la del Mèdol, nom que unifica un conjunt d'explotacions i que destaca per haver conservat en una d'aquestes l'anomenada Agulla del Mèdol.

Finalment, les conduccions d'aigua van constituir un element característic del territori i de l'espai periurbà de la ciutat. El creixement urbanístic de Tàrraco va demanar el traçat de dos grans aqüeductes que prenen l'aigua dels rius Gaià i Francolí. El primer tenia una longitud d'uns 40 km i el segon, d'uns 15 km, del

qual es conserva el tram conegut com el pont del Diable o de les Ferreres, un pont de doble arcada i d'aproximadament 27 m d'alçària per 217 m de llargària.

Des del segle III la ciutat va entrar en un progressiu declivi econòmic i polític i, sobretot, en una profunda transformació social, a partir de l'expansió del cristianisme, de la qual són evidències la cúpula de Centelles, les basíliques i la necròpolis paleocristiana del Francolí, la més extensa de l'Imperi Romà d'Occident amb els seus 8.000 m² de superfície i més de 2.000 tombes documentades. La basílica de l'arena de l'amfiteatre, aixecada durant el segle VI en homenatge als màrtirs cristians que hi van ser executats, simbolitza la substitució del món pagà pel cristià, i és el principal vestigi conservat d'una ciutat visigoda (475-713) que es percep com la continuació de la romana, però ja limitada a una realitat econòmica més pobre i sense cap rellevància política. ● JOSEP M. MACIAS

La torre dels Escipions, anomenada així erròniament en referència als dos cònsols romans que van fundar Tàrraco, és un monument funerari turriforme situat al costat de la Via Augusta que conserva dos relleus del déu funerari Atis.

RAFAEL LOPEZ-MONNE